

Հանրապետական մանկավարժահոգեբանական կենտրոն

**<<Հանրակրթական դպրոցների ուսուցիչների և ուսուցչի
օգնականների դասավանդման հմտությունների զարգացման
ապահովում>> ծրագիր**

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԴՊՐՈՑ՝ <<ԾԱԴԿՈՒՆՔ ԲԱՑ ԴՊՐՈՑ>> ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

**ԹԵՄԱ՝ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԻՐԱԿՈՒՆՔՆԵՐԻ
ՈՒ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ, ՊԱՏՎԻ ՈՒ ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՎՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ «ԸՆՏԱՆԻՔ» ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ**

**ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՂ, ՄԵՆԹՈՐ՝ ԱՐՄԵՆՈՒԴԻ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ
ՈՒՍՈՒՑԻՉ՝ ԼԻԼԻԹ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ**

2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....3

ԳԼՈՒԽ I

ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

1.1 Երեխան որպես իրավահարաբերությունների հատուկ սուբյեկտ.....5

1.2 Երեխայի իրավունքների պաշտպանության ապահովման ներպետական համակարգը.....9

Գլուխ II

Ընտանիքի դերը երեխայի իրավունքների պաշտպանության բնագավառում և ուսուցչի համագործակցությունը սովորողների ծնողների կամերանց օրինական ներկայացուցիչների հետ15

ԵԶԱՐԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 19

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....21

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմայի արդիականությունը: Երեխաների իրավունքների ու ազատությունների, օրինական շահերի պաշտպանությունն ու ապահովումը մեր օրերում պետաիրավական կարևորագույն հիմնահարցերից մեկն է: Երեխաները բոլոր ժամանակաշրջաններում և հասարակարգերում մշտապես եղել են հասարակության ամենաանպաշտպան և խոցելի խավը: Երեխաները ցանկացած պետության և հասարակության ապագան են և նրանից, թե որքանով են պաշտպանված նրանց իրավունքներն ու ազատությունները, արժանապատվությունը, կախված է նաև հասարակության ապագան: Ինչպես ցանկացած քաղաքակիրթ պետություն, որն իր առաջնահերթ գործառույթներից է համարում հասարակության անչափահաս անդամների պաշտպանությունը, Հայաստանի Հանրապետությունը ևս հոգատարություն է դրսևորում իր ապագա քաղաքացիների բարոյապես, ֆիզիկապես, մտավոր ճիշտ զարգացման ու դաստիարակության հանդեպ:

Քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական փոփոխություններն ուղիղ համեմատական են երեխաների կարգավիճակին: Պատահական չէ, որ մեր երկրի անկախացումից հետո ընկած ժամանակաշրջանում պետությունն առավել մեծ ուշադրություն է դարձնում ընտանիքի և երեխայի շահերի պաշտպանությանը՝ կատարելագործելով օրենսդրական դաշտը՝ հիմք ունենալով միջազգային-իրավական մի շարք փաստաթղթեր:

Չնայած այս ոլորտում մեծ թվով իրավական ակտերի առկայությանը, որոնք երաշխավորում են երեխայի իրավունքների ու ազատությունների, պատվի ու արժանապատվության, օրինական շահերի ապահովումը, այնուամենայնիվ նրանց իրական պաշտպանվածության աստիճանը չի կարելի գնահատել բավարար:

Վերոգրյալը հաշվի առնելով, ինչպես նաև ընդունելով ցանկացած պետության մշտական ուշադրությունը երեխայի իրավական կարգավիճակի հանդեպ, սույն ուսումնասիրության թեմայի արդիականությունն անվիճելի է:

Հետազոտության նպատակն է ուսումնասիրել երեխայի՝ որպես իրավունքի հատուկ սուբյեկտի առանձնահատկությունները, երեխաների իրավունքների ու

ազատությունների ապահովման որակն ու պաշտպանության աստիճանը ժամանակակից պայմաններում:

Երեխաների իրավունքներն ու ազատությունները, պետական մակարդակով նրանց ապահովման ու պաշտպանության հետ կապված հարցերը, չնայած դրանց տեսական ու գործնական նշանակությանը, հայկական իարվագիտության, ինչպես նաև մանկավարժության հատուկ հետազոտության առարկա չեն դարձել: Նշված հիմնահարցի միայն այս կամ այն կողմերը հետազոտվել են Է. Գրինի, Ա. Երիցյանի, Վ. Այվազյանի, Ա. Առաքելյանի, Գ. Հարությունյաի, Ա. Թոփուզյանի և այլոց աշխատություններում:

Առկա բոլոր ուսումնասիրությունները հիմնականում նվիրված են միայն երեխայի առանձին իրավունքների կամ հիմնահարցերի ուսումնասիրմանը, այլ ոչ թե նրանց ամբողջական լուսաբանմանը կամ էլ երեխայի իրավական կարգավիճակն ուսումնասիրել են որպես իրավունքի՝ մեծահասակ սուբյեկտների իրավական կարգավիճակի բաղկացուցիչ մաս:

Հետազոտության վարկածը: Երեխաների իրավունքներն ու ազատությունները, օրինական շահերի պաշտպանվածությունն արդյունավետ կլինեն, եթե.

- ՀՀ-ում իրականացվեն օրենսդրական կարգավորումներ՝ ուղղված երեխայի իրավական կարգավիճակի ամրապնդմանը.
- Երեխաների իրավունքների պաշտպանության ներպետական մեխանիզմն առավել արդյունավետ դարձնելու համար ստեղծվի երեխաների իրավունքների պաշտպանի ինստիտուտ՝ հիմնված ինքնավարության, անկախության, անկողմնակալության, թափանցիկության արդարության, պրոֆեսիոնալիզմի և բազմակարծության սկզբունքների վրա.
- Երեխայի հետ առնչվող մասնագիտական հաստատությունների աշխատակիցների հատուկ մասնագիտական և հոգեբանական գիտելիքների տիրապետման և համապատասխան պատրաստվածության ապահովում:

Մեթոդաբանական հիմքը: Ուսումնասիրությունն իրականացնելիս կիրառվել են պատմական, վերլուծության, ընդհանրացման, մեկնաբանման մեթոդներ:

Հետազոտության ծավալն ու կառուցվածքը:

Հետազոտությունը կազմում է 24 էջ: Բաղկացած է ներածությունից, երկու գլխից, եզրակացություններից և առաջարկություններից, գրականության ցանկից:

Աշխարհի բոլոր երեխաները, անկախ սեռից, տարիքից, ազգությունից ու սոցիալական դիրքից, ունեն իրավունքներ:
Պետությունն էլ պարտավոր է ապահովել այդ երկրում ապրող երեխաների իրավունքները. միջազգային ասպարեզում այդ երկրի հեղինակությունը կախված է նաև այն բանից, թե որքանով է կարողանում պաշտպանել երեխաների իրավունքները:
Երեխա է համարվում 18 տարին չլրացած անձը. այս դրույթն ամրագրված է ՄԱԿ-ի երեխաների իրավունքների մասին կոնվենցիայում և ՄԱԿ-ի անդամ բոլոր երկրներում:

ԳԼՈՒԽ I

ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

1.1 Երեխան որպես իրավահարաբերությունների հատուկ սուբյեկտ

Դեռևս մանկությունից յուրաքանչյուր մարդ դառնում է իրավունքների ու ազատությունների որոշակի մի ամբողջության կրող: Սակայն մինչև նախորդ հարյուրամյակի կեսերը երեխան չէր դիտարկվում որպես իրավունքի սուբյեկտ: Դրա ապացույցն են 20-րդ դարի հայտնի մտածող Մարիա Մոնտեսսորիի ուսումնասիրությունները, որտեղ նշում է, որ «Երեխան մեծահասակի վերարտադրությունն է, որը տնօրինում է նրան այնպես, ասես երեխան լինի իր սեփականության մի մասը: Ստրուկը երբեք այդպես չի պատկանել իր տիրոջը, ինչպես երեխան ծնողներին»[5, էջ 90-91]:

Պատմությունը ցույց է տալիս, որ երջանիկ մանկության մասին կարգախոսները, որոնք ամրագրված չեն իրավական ակտերով, հիմնված չեն պետության ուժեղ և արդար քաղաքականության վրա և չեն ստանում նյութական և ֆինանսական աջակցություն՝ որպես աճող սերնդի բնականոն կենսագործունեության գրավականներ, այդպես էլ մնում են դատարկ բարձրագույն խոսքեր: Ի տարբերություն ազգային իրավունքի՝ միջազգային իրավունքի նորմերով ավելի վաղ են ամրագրվել հասարակության առավել խոցելի խմբերի պաշտպանությանն ուղղված միջոցներ՝ բոլոր նրանց համար, ովքեր զուրկ են իրենց իրավունքները պաշտպանելու իրական հնարավորություններից: Այդ խմբին առաջին հերթին դասվում են երեխաները:

Առաջին համաշխարհային պատերազմից անմիջապես հետո Ազգերի Լիգայի շրջանակներում ստեղծվեց երեխաների մասին հոգածության Միջազգային ասոցիացիան: 1924թ.-ին ընդունվեց Երեխայի իրավունքների Ժնևյան հռչակագիրը: 1945թ.-ին ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեան հիմնեց Մանկական ֆոնդ (ՅՈՒՆԻՍԵՖ): 1959թ.-ին ՄԱԿ-ի կողմից ընդունվեց Երեխայի իրավունքների հռչակագիրը: Հատկանշական է այն, որ 1924թ.-ի

հոչակագրում նկատվում էր երեխաներին՝ իրավունքի ինքնուրույն սուբյեկտ համարելու միտում: 1989թ.- նոյեմբերի 20-ին ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեան ընդունեց Երեխայի իրավունքների մասին հոչակագիրը, 1990թ.-ին նրա կողմից ընդունվեց նաև երեխաների իրավունքների պաշտպանության և զարգացման ապահովման մասին համաշխարհային հոչակագիրը, 2002թ.-ին Նյու Յորքում գումարվեց ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի նստաշրջանը, որը բացառապես նվիրված էր երեխաների հիմնախնդրին: Այն առաջ քաշեց «Կառուցենք երեխաների կյանքի համար պիտանի աշխարհ», «Կրթության և առողջապահության ոլորտներում ներդրումները կայուն զարգացման հիմք են», «Կրթությունը ներդրում է և ոչ թե սպասում», «Մանկության զարգացումից դեպի մարդկության զարգացում» և այլ կարգախոսներ: Այս ամենով հանդերձ ամրացվեց երեխայի՝ որպես հատուկ սուբյեկտի կարգավիճակը:

Երեխայի իրավունքների մասին հոչակագիրը ստեղծեց երեխայի նկատմամբ վերաբերմունքի նոր մոդել որը ելակետ հանդիսացավ ընտանիքում և հասարակության մեջ երեխայի կարգավիճակի փոփոխության համար: Այդ առնչությամբ հետաքրքրական է հետևյալ միտքը, որ ժամանակակից իրավագետներից և ոչ մեկն այլևս չի վիճարկում այն փաստը, որ երեխան հանդիսանում է իրավունքների ու ազատությունների ինքնուրույն կրող, հետևաբար՝ իրավունքի հատուկ սուբյեկտ [6, էջ 21]:

ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղար Քոֆի Անանը նշել է, որ մենք պետք է լսենք երեխաների ձայնը և ապահովենք նրանց մասնակցությունը: Երեխաները և պատանիները ստեղծագործող քաղաքացիներ են և ընդունակ են մեծերին օգնել՝ բոլորի համար ավելի լավ ապագա կառուցելու գործում: Մենք՝ մեծերս պետք է հարգենք նրանց կարծիք հայտնելու իրավունքը և իրենց կյանքին վերաբերող բոլոր հարցերի լուծմանը մասնակցելու իրավունքը՝ ելնելով նրանց տարիքից և հասունության մակարդակից [3, 16 էջ]:

Ասվածը հանգեցնում է նրան, որ պետք է հաղթահարվեն երեխաների իրավունքներին վերաբերող փաստաթղթերը և դառնան գործ:

ՀՀ Սահմանադրության 36-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ընտանիքը, մայրությունը և մանկությունը գտնվում են հասարակության և պետության

պաշտպանության և հովանավորության ներքո: Պետությունը երաշխավորում է երեխաների իրավունքների պաշտպանությունը և ելնում է ընտանիքի ամրապնդման, ընտանիքի բոլոր անդամների փոխադարձ օգնության և պատասխանատվության, ընտանիքում երեխայի դաստիարակության առաջնայնության, ընտանիքի անդամների կողմից իրենց իրավունքների անարգել իրականացումն ապահովելու, այդ իրավունքների դատական պաշտպանության հնարավորության անհրաժեշտությունից [4, էջ 546]:

Երեխաների իրավունքների մասին մասին ՄԱԿ-ի կոնվեցիան Հայաստանը վավերացրել է 1992թ.-ի հունիսի 1-ին: Այն մեծ դեր է խաղացել և շարունակում է խաղալ կրթության գործընթացի հումանացման գործում: Կոնվեցիան, ի տարբերություն երեխաների իրավունքների նախկին փաստաթղթերի, իրավականորեն պարտավորեցնող գործիք է և ստորագրող երկրների կառավարություններին պարտավորեցնում է կարևորել երեխաների հիմնահարցերը: Այն ընդգծում է, որ մանկությունն անպաշտպան է և մեծերի օգնության ու աջակցության կարիք ունի, ուստի ավագները պատասխանատու են երեխաների ճակատագրի համար, և կոչ է անում հաշվի առնել, որ մարդու զարգացումն ու կայացումը տեղի են ունենում հենց մանկության տարիներին:

Կոնվեցիայում շարադրվում են նաև հատուկ կարիք ունեցող երեխաների իրավունքները, մեծ տեղ է տրվում դպրոցական կարգապահությանը՝ որպես երեխաների անվտանգության երաշխիք:

ՀՀ-ում «Երեխաների իրավունքների մասին» օրենքն ընդունվել է 1996թ. մայիսի 21-ին: Օրենքը մի կողմից սահմանում է երեխայի իրավունքները, մյուս կողմից ամրագրում է պետության, համապատասխան մարմինների, քաղաքացիների պարտականությունները երեխաների իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության բնագավառում: Մասնավորապես օրենքն ամրագրում է երեխայի կյանքի, անվան և քաղաքացիության, առողջության պահպանման, անհրաժեշտ կենսապայմաններ ունենալու, բռնությունից երեխաների պաշտպանության, երեխաների մտքի, խղճի ազատության, կրթության, ընտանիքում ապրելու, ընտանիքում երեխաների իրավունքները պաշտպանելու, բնակության տարածության, ժառանգություն ստանալու, մշակութային արժեքներին հաղորդակցվելու, աշխատանքի, հանգստի, միավորումներին

անդամակցելու, անվտանգության ապահովման, պատվի և արժանապատվության պաշտպանության և այլ իրավունքներ: Այսպիսով, օրենքը կյանքի բոլոր ոլորտներում երեխայի շահերի պաշտպանությանն ուղղված օրենսդրական նորմ է, որտեղ երեխան իրավունքի ինքնուրույն սուբյեկտ է, և, քանի որ, ի տարբերություն մեծերի, հատուկ պաշտպանության կարիք ունի, ուստի պետությունը ոչ միայն սահմանում է հատուկ իրավունքներ, այլ տալիս է դրանց իրականացման համար հատուկ երաշխիքներ:

Երեխայի իրավունքների պաշտպանության ապահովման ներպետական համակարգը

ՀՀ-ում գործում է երեխաների իրավունքների պաշտպանության եռաստիճան համակարգ՝ ազգային, մարզային և համայնքային մակարդակներով:

Երեխաների իրավունքների պաշտպանության հանձնաժողովը խորհրդակցական մարմին է, որի նպատակն է նպաստել երեխայի իրավունքների և շահերի պաշտպանության միասնական պետական քաղաքականության ապահովմանը:

Ազգային հանձնաժողովի առջև առաջադրված խնդիրներն են.

- աջակցել երեխաների իրավունքների պաշտպանության ոլորտի պատասխանատու մարմինների գործունեության համակարգը.
- աջակցել երեխաների իրավունքների և շահերի պաշտպանությանն ուղղված պետական քաղաքականության ու ռազմավարական ծրագրերի իրականացման և մշտական ապահովմանը.
- վերլուծել երեխայի իրավունքների և շահերի պաշտպանության ընթացքում ծագած խնդիրները և մշակել դրանց լուծմանն ուղղված առաջարկություններ.
- աջակցել կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների հիմնախնդիրների լուծմանը.
- աջակցել պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, երեխաների խնամք և պաշտպանություն իրականացնող պետական, համայնքային և մասնավոր հաստատությունների,

հասարակական, քաղաքական, գիտական և այլ կազմակերպությունների համագործակցությանը:

Մարգային մակարդակում գործում են ընտանիքի, կանանց և երեխաների իրավունքների պաշտպանության բաժինները (Երևան քաղաքում՝ քաղաքապետարանում), որոնց խնդիրներն ուղղված են.

- ապահովել ընտանիքի, կանանց և երեխաների պաշտպանությանն ուղղված պետական քաղաքականության իրականացումը մարզում.
- աջակցել ընտանիքում ապրելու ու դաստիարակվելու երեխայի իրավունքի ապահովմանը.
- ապահովել կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների իրավունքների պաշտպանությունը և կանխարգելել նման իրավիճակում նրանց հայտնվելը.
- մշակել ընտանիքի, կանանց և երեխաների սոցիալական պաշտպանությանն ուղղված պետական նպատակային ծրագրեր և ապահովել դրանց կատարումը.
- մշակել հակասոցիալական վարք դրսևորած և իրավախախտ անչափահասների համար այլընտրանքային /վերականգնողական/ արդարադատության ծրագրեր և ապահովել դրանց կատարումը:

Համայնքային մակարդակում գործում են խնամակալության և հոգաբարձության մարմինները, որոնք ղեկավարում են համայնքապետերը, իսկ Երևանում՝ լիազորությունները քաղաքապետի անունից իրականացնում են Երևանի վարչական շրջանների ղեկավարները: Խնամակալության և հոգաբարձության մարմինների առջև դրված խնդիրներն են.

- երեխաների իրավունքների և շահերի պաշտպանության ապահովումը.
- երեխայի՝ ընտանիքում ապրելու ու դաստիարակվելու իրավունքի ապահովումը.
- կյանքի դժվար իրավիճակում գտնվող երեխաների իրավունքների և շահերի պաշտպանության ապահովումը, այդ թվում՝ նրանց հրատապ օգնության,

անհրաժեշտության դեպքում նաև անհապաղ տեղավորման ապահովումը, ինչպես նաև ՀՀ օրենքով նախատեսված այլ խնդիրներ[1, էջ 39-46]:

Այսպիսով՝ ներպետական կազմակերպա-կառավարչական մակարդակներից յուրաքանչյուրը կոչված է ապահովելու այն հիմնական եղանակներն ու միջոցները, որոնք միտված են երեխայի արժանապատիվ գոյությանը:

Այնուամենայնիվ, չնայած երեխաների իրավական կարգավիճակի ամրապնդմանն ուղղված բազմաթիվ դրույթների ամրագրմանն իրավունքի տարբեր և ՀՀ-ում առկա երեխաների պաշտպանությամբ ու իրավունքների ապահովմամբ զբաղվող ենթակառուցվածքների գոյությանը, մենք շարունակում ենք բախվել երեխաների իրավունքների խախտումների մասին վկայող բազմաթիվ փաստերի հետ: Բացակայում է իրապես մարդասիրական, համաչափ և կշռադատված մոտեցումը, որը կվկայի մեր հանրապետությունում երեխաների նկատմամբ լիարժեք հոգատարության, կյանքի և առողջության պաշտպանության, անձեռնմխելիության և այլ իրավունքների պաշտպանության մասին:

Այսօր ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության համակարգում գործում է երեխաների շուրջօրյա խնամքի թվով 6 հաստատություն/մանկատուն/ 3 ընդհանուր տիպի մանկատուն և 3 մասնագիտացված մանկատուն, որտեղ խնամվում է շուրջ 731 երեխա, այդ թվում՝ 506-ը՝ մասնագիտացված մանկատներում:

Նախարարության համակարգում գործում է երեխաների խնամքի և պաշտպանության 8 գիշերօթիկ հաստատություն, որոնք իրականացնում են ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում հաշվառված սոցիալապես անապահով ընտանիքների 6-18 տարեկան երեխաների խնամքի և պաշտպանության գիշերօթիկ հաստատություններում խնամվում են սոցիալապես ընտանիքների շուրջ 750 երեխա [14]:

Վերոնշյալսերը վկայում է այն մասին, որ պետությունը երեխաների խնամքի նման հաստատությունների ստեղծմամբ միջոցներ է ձեռնարկում երեխաների սոցիալական խնդիրների լուծման համար, սակայն երեխայի՝ ընտանիքում ապրելու իրավունքի ապահովման և շուրջօրյա հաստատություններ երեխաների հոսքի կանխարգելման

նպատակով ոչ պակաս կարևորություն է ներկայացնում երեխայի շուրջօրյա խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններից երեխաների բեռնաթափման և դեպի այդ հաստատություններ երեխաների հոսքի կանխարգելման գործընթացը:

Պատճառն այն է, որ մանկատան միջավայրը բացասաբար է անդրադառնում երեխայի բարոյահոգեբանական և զգացմունքային վիճակի ու նրանց սոցիալականացման գործընթացի վրա: Այս առումով ցանկալի կլիներ, գործեր այլընտրանքային սոցիալական ծրագրեր, որոնցից օգտվելով ընտանիքը, կկարողանար կայունացնել ֆինանսական վիճակը, և երեխաներին կընձեռվեր ընտանեկան միջավայրում ապրելու և դաստիարակվելու հնարավորություն:

Չի կարելի բավարար համարել նաև երեխաների շահերի պաշտպանության մակարդակը քրեաիրավական ոլորտում: Ֆիզիկական և սեռական բռնությունը, մուրացկանությունը, թափառաշրջիկությունը, ալկոհոլի, թմրանյութերի օգտագործումը, մանկական պոռնոգրաֆիան անցանկալի, խայտառակ հակասոցիալական երևույթներ են, ցավոք ունեն լատենտայնության/թաքնվածության/ բարձր մակարդակ, տուժածներն էլ անչափահասներն են, որոնք կամ չեն գիտակցում իրենց նկատմամբ գործողությունների հանցավոր բնույթն ու չեն բարձրաձայնում դրա մասին, կամ իրենք կամ իրենց ծնողները կամ օրինական ներկայացուցիչները շահագրգռված են, որպեսզի չբացահայտվեն նման դեպքերը: Դրանց դեմ պայքարը պահանջում է ծայրահեղ զգոնություն և օպերատիվություն:

Նախադպրոցական հաստատություններում երեխաների իրավունքներն իրականացնելիս պետք է գիտակցել, որ մանկությունը երեխայի կյանքն է և ոչ թե կյանքին նախապատրաստելու ժամանկաշրջան:

21-րդ դարն անընդմեջ խնդիրներ է դնում մարդկության առջև, Ա. Թոփուզյանի գնահատմամբ դրանցից կարևորագույնը երեխաների համար աշխարհ կառուցելու խնդիրն է, այսինքն՝ երեխաների իրավունքների պաշտպանությունը նոր իմաստ է ստանում, ուստի անհրաժեշտ է հստակեցնել և զարգացնել այդ բնագավառի իարվական դաշտը[2, էջ 165]:

Այսպիսով, երեխաների իրավունքների ու ազատությունների ճանաչումն ու պաշտպանությունը մշտապես կան ու մնում են դաստիարակությունը հումանացնելու

գլխավոր սկզբունքներից մեկը: Պաշտպանված, հարգված, արժանապատվությունը կարևորված, արդարությունը ճաշակած, լսելի եղած երեխան երկրի առաջընթացի գրավականն է:

Երեխաների իրավունքների պաշտպանության ոլորտում ուղենիշային դեր ունի «ՀՀ-ում երեխաների իրավունքների պաշտպանության 2017-2021թթ. ռազմավարական ծրագիրը»[9], որի շրջանակներում կարևորվում է երեխաների իրավունքների պաշտպանության ապահովումը, երեխաների որակյալ ծառայություններ մատուցելը, նրանց իրենց վերաբերող հարցերի քննարկմանը մասնակից դարձնելը:

Սակայն, երեխաների իրավունքների ու ազատությունների, օրինական շահերի պաշտպանության բնագավառում առկա են չհստակեցված խնդիրներ և բազմաթիվ բացթողումներ.

- ՀՀ օրենսդրության մեջ կան դրույթներ, որոնք չեն բխում երկրի սոցիալ-տնտեսական պայմաններից՝ խոչընդոտելով երեխաների իրավունքների լիակատար իրացմանը:
- Շարունակվում են ակոհոլի, ծխախոտի գովազդները, մարդկային արժանապատվությունը նվաստացնող, բռնությունը, անբարոյականությունը քարոզող տեղեկատվության տարածումը:
- Առաջնային է մնում երեխաների կրթության որակի մատչելիության և հավասար հնարավորություններ ապահովելու խնդիրը:
- Դեռ ցածր են երեխաների իրավունքների ու ազատությունների, օրինական շահերի վերաբերյալ ծնողների, մանկավարժների գիտելիքների մակարդակն ու պատրաստվածությունը:
- ՀՀ-ում երեխաները շարունակվում են դիտարկվել մեծահասակների կցորդ և մասնակից չեն իրենց կյանքին վերաբերող հարցերի քննարկմանը և լուծմանը: Երեխան պետք է հետաքրքրություն դրսևորելու, հարցեր տալու և պատասխաններ ստանալու, ինքն իրեն ստուգելու և սխալներ գործելու, իմանալու և չիմանալու, ստեղծագործելու և անմիջական լինելու, հարգվելու իրավունք ունենա:

- Իրավական որոշ բացեր են առկա երեխաների առողջապահական, քաղաքական, սոցիալական պաշտպանության իրավունքների իրացման ոլորտներում և այլն:

Խնդիրները, բացթողումները մասնակիորեն պակասեցնելու համար առաջարկում ենք մշակել երեխայի հետ առնչվող մասնագիտական հաստատությունների աշխատակիցների՝ հատուկ մասնագիտական և հոգեբանական գիտելիքների տիրապետման և համապատասխան պատրաստվածության ապահովման համար չափորոշիչներ, դասընթացներ:

Իսկ երեխաների իրավունքների պաշտպանության ներպետական մեխանիզմն առավել արդյունավետ դարձնելու համար առաջարկում ենք ստեղծել երեխաների իրավունքների պաշտպանի ինստիտուտ՝ հիմնված ինքնավարության, անկախության, անկողմնակալության, թափանցիկության արդարության, պրոֆեսիոնալիզմի և բազմակարծության սկզբունքների վրա:

Հետազոտությունը նպաստակ ունի բացահայտելու ընտանիքի և ծնող - ուսուցիչ համագործակցության արդյունավետությունը սովորողների կրթության որակի բարձրացման վրա :Ոչ ոք չի կարող սիրել խնամել, երեխային, վերաբերվել այնպես, ինչպես ծնողը: Միննույն ժամանակ, ոչ մի սոցիալական կառույց չի կարող երեխային դաստիարակել այնպես, ինչպես ընտանիքը:

10-րդ դասարանի սովորողների կրթության կազմակերպման և ընտանեկան դաստիարակության գործընթացում:

Գլուխ II

Ընտանիքն արտացոլում է այս հասարակության բարոյական և մշակութային նկարագիրը: Ըստ Ն. Նյուքոմբի. «Յուրաքանչյուր ընտանիք, յուրաքանչյուր ծնող իր երեխային դաստիարակում է ունիկալ անհատական մոտեցումներով: Պատկանելիությունը այս կամ այն ընտանեկան մշակույթին մեծ ազդեցություն ունի դաստիարակության գործընթացի վրա: Երեխայի դաստիարակության գործում մեծ դեր են խաղում տվյալ հասարակության արժեքների, սովորույթների և ծեսերի նորմերը:

Հետևաբար, այն, ինչ երեխան ձեռք է բերում ընտանիքում մանկության տարիներին, պահպանվում է հետագա ողջ գիտակցական կյանքի ընթացքում:

Ոչ ոք չի կարող սիրել խնամել, երեխային, վերաբերվել այնպես, ինչպես ծնողը: Միննույն ժամանակ, ոչ մի սոցիալական կառույց չի կարող երեխային դաստիարակել այնպես, ինչպես ընտանիքը:

Դժբախտաբար, վերջին տարիների որակական փոփոխությունները բացասաբար են անդրադարձել այս հարցի վրա: Ի լրումն դրան, շուկայական հարաբերությունները խոր ազդեցություն են ունեցել «ընտանիք» հաստատության դերի, գործառույթների և միջանձնային հարաբերությունների կառուցվածքների վրա: Արտաքուստ թվում է, որ, լինելով առանձին կառույցներ, նրանցից յուրաքանչյուրը կատարում է իր գործառույթները, բայց ավելի խորը կրկնօրինակմամբ, միանշանակ համոզված ենք, որ չկա հասարակական վերահսկողություն, պետական հոգածություն, համատարած անտարբերությունն երեխաների մոտ առաջացրել են խառնաշփոթ:

Հասարակության արժեհամակարգում խառնաշփոթ էր, անցյալի կտրուկ մերժումը դեռ իրական առաջընթացի երաշխիք չէր: Ճիշտ է, եղան մի շարք ձեռքբերումներ (ազատություն, անկախություն, անկախություն արտաքին քաղաքականության

մեջ, բազմակուսակցական համակարգ և այլն), բայց դրանց հետ մեկտեղ ի հայտ եկան սոցիալական երևույթներ, ինչպիսիք են սոցիալական նոր հարաբերություններին անպատրաստությունը, ռազմական գործողությունները, գործազրկությունը, աղքատությունը, ապօրինություններ, կոռուպցիա, արտագաղթ, սոցիալական բևեռացում, ինչը հանգեցրեց իրավիճակի էլ ավելի սրմանը: Բնականաբար, այս ամենից չէր կարող զերծ մնալ ընտանիքը, որն ամենից շատ տուժում էր պետական հասարակության առջև ծառայած խնդիրներից ու դժվարություններից (երկրաշարժեր, Արցախյան պատերազմ, գործազրկության հետևանքով զանգվածային արտագաղթ, քաղաքական լարվածություն և այլն): Այս ամենի շնորհիվ ազգի հիմքը հանդիսացող ավանդական ընտանիքը, որին դաստիարակվում ու կրթվում է մատաղ սերունդը, ենթարկվել է կառուցվածքային և որակական փոփոխությունների: Այսինքն՝ անցումը շուկայական տնտեսության, անհայտ նոր երևույթների ի հայտ գալը հանգեցրեց նրան, որ ընտանիքը դարձավ սոցիալապես ամենախոցելին:

Վերոհիշյալ իրադարձությունները շատ ծնողների դրդել են դիմել աննորմալ աշխատանքային պայմանների (հատկապես տղամարդկանց մոտ, ինչի հետևանքով նրանք չեն կարողանում պատշաճ ժամանակ տրամադրել իրենց երեխաների դաստիարակությանը)՝ ընտանիքը պահելու, նոր կենսապայմաններ ստեղծելու կամ արտագաղթի դիմելու համար, կամ միանալ գործազուրկների մեծ բանակին:

Ծնողների սերն ու հոգատարությունը կենսական նշանակություն ունեն երեխայի գոյատևման համար: Հակառակ դեպքում՝ մի կողմից անտարբերությունն ու եսասիրությունը, մյուս կողմից՝ ծնողական սիրո բացակայությունը հանգեցնում է ատելության ու արհամարհանքի՝ ծանրացնելով թե՛ երեխայի, թե՛ ծնողի կյանքը: Միայն անկեղծ սերն ու փոխադարձ վստահությունն են ծնող-երեխա առողջ հարաբերությունների գրավականը:

Ծնողը պետք է իմանա երեխայի առանձնահատկությունները՝ որպեսզի կազմակերպի կրթական գործընթացը ողջամտորեն, ճիշտ, համաչափ ու սահուն: Մանկական տարիքի յուրաքանչյուր փուլ ծնողից պահանջում է յուրահատուկ վերաբերմունք՝ խոհեմություն, երեխայի ներաշխարհին ծանոթանալու կարողություն, անաչառություն:

Առօրյա կյանքում օգտագործվում են «անհոգ ինչպես երեխան, էջանիկ, ինչպես երեխան» արտահայտությունները: Տեղին է մեջբերել Ա. Լեբեդի խոսքը այն մասին, որ «այբուբենը շատ կարևոր է հաջողության համար, առանց դրա հնարավոր չէ գրել-կարդալ: Բայց կարդալ իմանալ չի նշանակում գրագետ լինել և կիրթ լինել: Ճիշտ այդպես, երեխան կատարյալ չէ նաև ճիշտ ընտանեկան կրթության ժամանակ: Վերջինս պահանջում է համեմատաբար խորը և ընդհանուր գիտելիքներ»:

Վերջին տարիներին շատ հայ ընտանիքներ հայտնվել են մի իրավիճակում, երբ երեխան հաճախ է ականատես լինում կենցաղային վեճերի, տարաձայնությունների, ընտանեկան իրավիճակների՝ ֆինանսական

դժվարությունների, արտագնա աշխատանքի, գործազրկության, ակոհողից և թմրանյութերից կախվածության: Ծնողը դաստիարակում է, իսկ երեխան դաստիարակվում է այն միջավայրին համապատասխան, որտեղ նա ծնվել է: Միննույն ժամանակ, վերը նշված միկրոմիջավայրը կարող է և՛ ուժեղացնել, և՛ թունավորել երեխային և՛ հոգեպես, և՛ էմոցիոնալ: Ուստի բարոյապես առողջ ընտանեկան միջավայրի պահպանումը պահանջում է ծնողներից լիակատար պատասխանատվություն՝ ինչպես իրենց խոսքերի, այնպես էլ իրենց գործերի ու արարքների մեջ:

Ժամանակակից տնտեսական պայմանները՝ «ընտանիքի կառուցվածքի» կտրուկ փոփոխություններով, փոխել են նաև կանանց կարգավիճակը՝ ազդելով երեխայի դաստիարակության գործընթացի վրա: Վերահսկողությունից դուրս, հատկապես մոր ուշադրությունից, երեխան կարող է հայտնվել անցանկալի միջավայրում, ինչի հետևանքով շեղումներ և վարքագծի վատթարացման: Երեխայի դաստիարակության գործում առաջնային դերը պատկանում է ընտանիքի հորը:

Մենք լիովին համաձայն ենք, որ երեխայի դաստիարակությունը պատասխանատու աշխատանք է, բայց ուզում ենք չհամաձայնել ծնողներից մեկի դաստիարակության հարցում, քանի որ սա միայն երկուսի համատեղ աշխատանքն է: Միայն երկուսի համատեղ աշխատանքի արդյունքում կապահովվի որակ: Ավելին, հայ իրականության մեջ նույնիսկ կարելի է ասել, որ գերակշռում է մոր դերը: Եվ դա, հավանաբար, պայմանավորված է նրանով, որ ընտանիքում մոր սոցիալական դերի փոփոխությունները հանգեցնում են երեխայի դաստիարակության զգալի շեղումների:

Այսպիսով, Հայաստանում ընտանեկան կյանքն ու միջին կենսամակարդակն ապահովելու, երեխայի դաստիարակության, կրթության և զարգացման գործում ծնողներին աջակցելու համար անհրաժեշտ է փոփոխություններ կատարել պետության սոցիալական քաղաքականության մեջ: Վերոնշյալ նախաձեռնության միայն հետևողական իրականացումը թույլ կտա կարճ ժամանակում ակնկալել զգալի առաջընթաց ինչպես մեր երկրում, այնպես էլ «ընտանեկան» սոցիալական ինստիտուտում, որը ամբողջ կառույցի մասն է կազմում:

Մեր երկրում զգալի փորձ է կուտակվել ընտանեկան հարաբերությունների ուսումնասիրման, ընտանեկան կրթության և հոգեբանական հարմարվողականության խանգարումներ ունեցող երեխաների և դեռահասների ընտանեկան հոգեթերապիայի իրականացման ուղղությամբ: Ձևակերպված են այնպիսի հասկացություններ, ինչպիսիք են «ընտանեկան հոգեթերապիան» և

«ընտանեկան հարաբերությունների ախտորոշումը»: Վերջինս նշանակում է որոշել ընտանիքի անկազմակերպության և աններդաշնակ դաստիարակության տեսակը, պատճառահետևանքային կապ հաստատել ընտանիքում առկա հոգեբանական խանգարումների և երեխայի անհատականության ձևավորման անոմալիաների միջև:

Կլինիկական, կենսագրական, հոգեբանական մեթոդները և ներառված

դիտարկման մեթոդը օգնում են կառուցել համարժեք ընտանեկան ախտորոշում: Կլինիկական և կենսագրական մեթոդը, լինելով հիմնական և առաջատար, թույլ է տալիս ստերեոսկոպիկ կերպով վերարտադրել ընտանիքի կենսագրությունը, բացահայտել հոգեբանական հարաբերությունները տվյալ պահին՝ համեմատելով և համեմատելով ընտանիքի տարբեր անդամների և հոգեթերապևտի կողմից արված նույն իրավիճակների գնահատականները («ընտանիքը՝ երեխայի աչքերը», «ընտանիքը ծնողների աչքերով», ընտանիքը հոգեթերապևտի աչքերով»):

ԵԶԱՐԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Երեխային որպես իրավունքի առանձին սուբյեկտ դիտարկելու դեպքում է, որ արժանի տեղ և դեր ենք հատկացնում նրան հասարակության և պետության մեջ, բացահայտում տվյալ հատուկ խմբի յուրաքանչյուր ներկայացուցչի իրավական կարգավիճակը:
2. Չնայած իրավական ակտերի առկայությանը, որոնք երաշխավորում են երեխայի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովումը, այնուամենայնիվ երեխաների իրական պաշտպանվածության աստիճանը չի կարելի գնահատել բավարար:
3. Նախադպրոցական հաստատություններում երեխաների իրավունքներն իրականացնելիս պետք է գիտակցել, որ մանկությունը երեխայի կյանքն է և ոչ թե կյանքին նախապատրաստելու ժամանկաշրջան:
4. Երեխաների իրավունքների և ազատությունների, օրինական շահերի պաշտպանությանն առնչվող խնդիրները, բացթողումները մասնակիորեն պակասեցնելու համար առաջարկում ենք մշակել երեխայի հետ առնչվող մասնագիտական հաստատությունների աշխատակիցների՝ հատուկ մասնագիտական և հոգեբանական գիտելիքների տիրապետման և համապատասխան պատրաստվածության ապահովման համար չափորոշիչներ, դասընթացներ:
5. Երեխաների իրավունքների պաշտպանության ներպետական մեխանիզմն առավել արդյունավետ դարձնելու համար առաջարկում ենք ստեղծել երեխաների իրավունքների պաշտպանի ինստիտուտ՝ հիմնված ինքնավարության, անկախության, անկողմնակալության, թափանցիկության արդարության, պրոֆեսիոնալիզմի և բազմակարծության սկզբունքների վրա:
6. Դպրոցական տարիքի յուրաքանչյուր երեխա պարտավոր է իմանալ իր իրավունքները ու պարտականությունները: Եվ մենք՝ մանկավարժներս, ոչ մի դեպքում չպետք է ոտնահարենք այն:

Այսպիսով, Յայաստանում ընտանեկան կյանքն ու միջին կենսամակարդակն ապահովվելու,

երեխայի դաստիարակության, կրթության և զարգացման գործում ծնողներին աջակցելու

համար անհրաժեշտ Էփոփոխություններ կատարել պետության սոցիալական

քաղաքականության մեջ: Վերոնշյալ նախաձեռնության միայն հետևողական

իրականացումը թույլ կտա կարճ ժամանակում ակնկալել զգալի առաջընթաց ինչպես մեր երկրում, այնպես էլ «ընտանեկան» սոցիալական ինստիտուտում, որը ամբողջ կառույցի մասն է կազմում: Յուրաքանչյուր երեխա անհատականություն է: Երեխաի ծնողը պետք է ներգրավված լինի երեխայի կրթության կազմակերպման գործընթացում : Ծնողի ներգրավածությունը ենթադրում է ապահովել ծնողի և դպրոցի թիմի բոլոր անդամների միջև փոխադարձ կապը և նրանց ներգրավումը ուսուցման գործնթացում և դպրոցական առօրյաում . ❖ Ծնողներին պարբերաբար տեղեկացնել առաջ եկած դժվարությունների և ձեռքբերումների մասին : Ուսուցիչը կապեր հաստատելով աշակերտի ծնողի հետ լուծում է հետևյալ խնդիրները՝ ճանաչել երեխայի ընտանիքը , ուսումնասիրել սոցիալական միջավայրի ազդեցությունը երեխայի անձի ձևավորման վրա , օգնել ծնողին՝ ընտանեկան պայմաններում երեխային դաստիարակելու , կազմակերպել ծնողների մանկավարժական իրազեկումը : Ակնկալվում է , որ այս աշխատանքի արդյունքում սերտ կապը ծնողների հետ կնպաստի կրթության որակի բարձրացմանը , որ հետագոտական աշխատանքը ծառայել է իր նպատակին և շատ արդյունավետ է

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Եկեք սովորենք երեխայի իրավունքները/Ուղեցույց ուսուցիչների համար/, Երևան, 2001:
2. Թովուզյան Ա., Երեխաների իրավունքների պաշտպանության հիմնախնդիրը ժամանակակից մանկավարժության մեջ, 21-րդ ԴԱԸ, թիվ 3 (21), 2008:
3. ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության ուղենիշները պաշտպանության ոլորտում /Իրավական վերլուծություն/, Երևան, 2017, 71 էջ:
4. ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության ուղենիշները պաշտպանության ոլորտում /Իրավական վերլուծություն/, Երևան, 2017, 71 էջ:
5. Богуславский М.В., Корнетов Г.Б., Антология гуманной педагогики, М., 1999.
6. Кобилова С.А., Леонтьева Е.А., Права ребенка и гарантии их защиты в международном и российском законодательстве. Публичное и частное право: проблемы развития и взаимодействия, законодательного выражения и юридической практики: Материалы Всероссийской научно-практической конференции. Екатеринбург, 1999.

ՆՈՐՄԱՏԻՎ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐ

7. Երեխաների իրավունքների մասին կոնվենցիա
8. «Երեխաների իրավունքների մասին» ՀՀ օրենք
9. ՀՀ-ում երեխաների իրավունքների պաշտպանության 2017-2021թթ. ռազմավարական ծրագիրը, 59 էջ
10. ՀՀ-ում հաշմանդամների սոցիալական պաշտպանության մասին օրենք
11. ՀՀ Սահմանադրություն
12. ՄԱԿ-ի երեխաների մասին կոնվենցիա
13. Մարդու իրավունքների մասին համընդհանուր հռչակագիր

Օգտագործված գրականությունն հղումներ

14. Ընտանիքի, կանանց և երեխաների հիմնահարցեր/Վիճակագրություն:
http://mlsa.am/home/index.php?menu_id=110&child_id=128&code_id=200
15. <https://surbzoravor.am/post/view/och-liar%D5%AAeq-yntanigi-azdecutyuny-erekh%20ayi-andzi-dzevavorman-vra>